

Ontwikkelingen in de bovenbouw van het LHNO en het vak Huishoudkunde

P. VAN WEZEL-KRIJNEN

De volgende notitie is geschreven in het voorjaar van 1984 als reactie op de eerste „tussenprodukten” van de landelijke werkgroep Huishoudkunde. In deze notitie is het Derde tussenprodukt, besproken in nr. 5(4) van dit blad (pp. 115-123), nog niet betrokken, maar de hierin geformuleerde ideeën zijn er niet minder aktueel om. Een poging om een bijdrage te leveren aan de bezinning over de inhoud van het vak Huishoudkunde in de bovenbouw van het Lager Huishoud- en Nijverheidsonderwijs, LHNO.

Sinds september 1981 zijn landelijke werkgroepen bezig met het ontwikkelen van model-vakwerkplannen voor de vakken gezondheidskunde, huishoudkunde en textiele werkvormen voor de bovenbouw van het LHNO. Aanleiding tot de oprichting van deze werkgroepen was de noodzaak het LHNO duidelijker te profileren in een aantal afstudeerrichtingen, zoals vastgelegd in de cirkulaire „Wijzigingen van het besluit LBO/LAVO”¹⁾. Een duidelijke profilering van de LHNO bovenbouw kan ertoe bijdragen, dat leerlingen zich beter kunnen identificeren met beroepenvelden.

De leerlingen voor wie LHNO eindonderwijs is, worden voorbereid om te kunnen functioneren als „beginnend beroepsbeoefenaar”. Het relatief grote deel dat doorstroomt naar vervolgopleidingen wordt in staat gesteld een duidelijke keuze voor aansluitende (K)MBO-opleidingen te maken.

Positieve kanten van deze ontwikkeling zijn voor het LHNO als schooltype een identiteitsverbetering en voor de LHNO-leerlingen het verkrijgen van een beter zelfbeeld en meer zicht op hun eigen mogelijkheden.

Inmiddels zijn van de genoemde landelijke werkgroepen enkele tussenprodukten ver-

schenen met aanzetten tot modelvakwerkplannen²⁾³⁾⁴⁾. Deze Concepten worden in brede kring ter discussie gesteld. Het is de bedoeling dat in het schooljaar 1984/1985 de vakwerkplannen worden vastgesteld.

Ook op de scholen zijn ontwikkelingen gaande. Op vele plaatsen worden leslokalen ingericht met apparatuur en inventaris gericht op groothuishoudingen. Tegelijkertijd worden nieuwe lesprogramma's voor huishoudkunde ontwikkeld en ingevoerd. Dit commentaar wil een bijdrage leveren tot bezinning omtrent de werkwijze van de werkgroep Huishoudkunde; en tevens wijzen op de gevolgen die de voorgestane omschakeling zal meebrengen voor het vak huishoudkunde.

De uitgangspunten van de werkgroep Huishoudkunde voor de relatie onderwijs en arbeidsmarkt

Bij de aanvang heeft de werkgroep zich geïntereerd op diverse velden van beroepen en het vervolgonderwijs, met het doel te achterhalen welke kennis, vaardigheden en attitudes hier van belang zijn. Er werd een visie op het vak Huishoudkunde geformuleerd, mede vanuit de eisen die arbeidsmarkt en vervolgoopleidingen stellen aan de LHNO-leerling.

Informatie over de arbeidsmarkt werd verkregen uit twee rapporten, zoals vermeld in het Eerste Tussenprodukt²⁾. Voorts hield men enkele interviews bij leerlingstelsels. Hier werd gevraagd naar toelatingseisen en beroepsattitude. Uit deze gegevens, die geen representatieve waarde hebben, werden uitgangspunten geformuleerd, waarop de Concept-vakwerkplannen zijn gebaseerd. Een voorbeeld:

Met betrekking tot het beroepsvoorbereidend karakter van huishoudkunde is een driedeling gemaakt in beroepenvelden: kleinhuishouding, groot-huishouding en bedrijven. Deze sectoren onderscheiden zich door een verschil in beroepssituatie. In de leerstof is deze beroepssituatie *uitgangspunt* voor het behandelen van Huishoudkunde⁴⁾.

Helaas heeft de werkgroep verzuimd zich op de hoogte te stellen van algemeen bekende gegevens over de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

BLAUG en AHAMED⁵⁾ menen dat voor onderwijsbeslissingen betrouwbare lange-termijnprognoses nodig zijn. Bij de huidige stand van kennis is het onmogelijk in de beroepsstructuur en/of opleidingsstructuur van een beroepssector voldoende nauwkeurig te voorspellen om

er onderwijskundige beslissingen op te baseren. VAN HOOF EN DRONKERS⁶⁾ kritiseren het „naïeve model”, waarop veel beleid wordt gebaseerd. Dit model komt erop neer, dat, om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidssysteem zo goed mogelijk te maken, het onderwijs zich moet aanpassen aan kwalificatie-eisen van het arbeidssysteem.

VAN HOOF EN DRONKERS geven een beeld van de complexiteit van de relatie tussen onderwijs-systeem en arbeidssysteem.

Op de volgende punten is het naïeve model volgens hen onhoudbaar:

- Scherpe afgrenzing van opleiding-functie domeinen.

Opleidingen worden rechtstreeks gekoppeld aan functies/beroepen. In werkelijkheid worden functies door personen met uiteenlopende opleidingen bekleed, en kan men met één opleiding meerdere beroepen uitoefenen.

- Veronderstelde rechtlijnigheid van relaties. Aangenomen wordt dat gevraagde kwalificaties rechtstreeks in onderwijsdoelen en leerinhouden kunnen worden overgezet. Studies hebben het bestaan van minder rechtlijnige relaties bij de ontmoeting van vraag en aanbod aangetoond.

- Een beperkt kwalificatie begrip. Kwalificaties worden vooral in technisch-instrumentele zin opgevat en beschouwd als produkt van schools onderwijs. Het is onjuist kwalificaties alleen in het schoolstelsel te lokaliseren. Zij ontwikkelen zich verder tijdens de beroepsloopbaan. In het naïeve model wordt de invloed van het schoolstelsel overschat.

- Het statische karakter van het model. Wat ontbreekt is inzicht in de wijze waarop vanuit de maatschappelijke context de relaties tussen onderwijs, arbeidsmarkt en arbeidssysteem beïnvloed worden. In het volgende wordt op deze context wat verder ingegaan.

Uitgangspunten voor de sociale pedagogische vorming van leerlingen

Bij de aanbevelingen die door de werkgroep huishoudkunde naar aanleiding van hun voorstudie worden gedaan, staat als eerste punt: „het onderwerp beroepshouding moet een belangrijke plaats innemen in een leerplan”. In het Tweede concept-tussenprodukt⁴⁾ wordt onderscheid gemaakt tussen instrumentele en sociaal-normatieve vaardigheden.

VAN HOOF EN DRONKERS omschrijven deze begrippen als volgt: „Onder technisch-instrumentele kwalificaties verstaan we niet alleen de voor een bepaalde functie specifiek benodigde kennis en vaardigheden, maar ook meer algemene, minder direkt aan een concrete functie ge-

bonden eigenschappen als nauwkeurigheid, voorzichtigheid, technisch inzicht etc. Onder sociaal-normatieve kwalificaties verstaan we eigenschappen die de persoon in staat stellen arbeid te verrichten binnen de voor die soorten arbeid kenmerkende verhoudingen als gezagsgetrouwheid, bedrijfsloyaliteit, bereidheid tot hard en regelmatig (soms onregelmatig!) werken etc. Deze onderscheiding maakt duidelijk, dat ook andere aspecten van het onderwijs dan de leerplanning op het ontstaan van kwalificaties van invloed zijn, met name op de beroepshouding.

De wijze waarop de school als sociale organisatie funktioneert, de leeromgeving en het verborgen leerplan, zijn juist voor de ontwikkeling van deze algemene vaardigheden en houdingen van belang. De school bouwt hierbij voort op andere socialisatieprocessen (o.a. binnen het gezin) en zo stuiten we op de invloed van het sociaal milieu op de kwalificatieontwikkeling. De schrijvers veronderstellen dat het met name *deze kwalificaties zijn die de aansluitingsproblematiek veroorzaken.*

In dit licht gezien zijn de opmerkingen die in produkten van de werkgroep en op de voorlichtingsbijeenkomst zijn gemaakt over de spanning tussen de beroepskwalificerende en de pedagogische functie van het onderwijs de moeite waard om er even bij stil te staan.

Door L. PIERIK⁷⁾ worden de beide functies gekoppeld aan de konjunktuur. In een tijd van hoogkonjunktuur zou de pedagogische functie van het onderwijs kunnen prevaleren, in een tijd van laagkonjunktuur de beroepskwalificerende. Daargelaten dat deze uitspraak voor een pedagoog merkwaardig genoemd kan worden, berust deze stellingname ook op verkeerde – zoals hiervoor is aangetoond naïeve – denkwijze.

In het Eerste concept-tussenprodukt vinden we ook uitspraken over het pedagogisch klimaat. „Een goed pedagogisch klimaat is een voorwaarde voor adequaat onderwijs. Bij het LHNO is de tendens te bespeuren dat het evenwicht tussen de belangen van de individuele leerling en de eisen die de maatschappij aan gediplomeerden stelt, verstoord wordt ten gunste (!) van de individuele leerling” (p. 66).

Met „eisen” wordt hier waarschijnlijk bedoeld op de sociaalnormatieve vaardigheden zoals hierboven beschreven.

De tendens die uit dergelijke uitspraken naar voren komt, is regelrecht in tegenstelling met moderne sociologische en pedagogische standpunten over onderwijs.

Als we de huidige ontwikkeling van het onder-

wijs in de beschouwing betrekken, zien we de beweging juist de andere kant opgaan. Middenschoolexperimenten, discussie over VBaO, vorming van scholengemeenschappen, zijn zaken die het onderwijsveld nu bezighouden. Deze ontwikkelingen wijzen niet op het bevestigen van maatschappelijke verhoudingen, maar op het recht op algemeen vormend onderwijs voor 12-16 jarigen, ongeacht hun sociale afkomst, en op het uitstellen van de keuze voor specifieke opleidingen (totdat leerlingen daar zelf een keuze voor kunnen maken). In deze opvatting bestaat er geen spanning tussen de pedagogische en beroepskwalificerende functie van het onderwijs, en werken beide functies ten gunste van de individuele leerlingen.

De gevolgen van de voorgestane omschakeling voor het vak huishoudkunde in het voortgezet onderwijs

In het Eerste tussenprodukt staat de volgende konklusie van de werkgroep: „Het vak huishoudkunde in de bovenbouw van het LHNO moet een beroepsvoorbereidende functie hebben. Wil dit onderwijs aansluiten op de wensen van de arbeidsmarkt, dan zal huishoudkunde inhoudelijk moeten veranderen”.

Inmiddels is er hier en daar al wat veranderd. Voor sommige scholen gaven deze uitspraken aanleiding tot en restauratie van leerinhouden uit de vroegere huishoudschool; anderen halen leerinhouden uit het horeka-onderwijs of het vervolgonderwijs binnen het LHNO-programma.

De voorstellen van de werkgroep zelf zijn ambivalent, enerzijds houdt men vast aan belangrijke doelstellingen van huishoudkunde als algemeen vormend vak, anderzijds moeten deze in de context van de beroepssituatie worden geplaatst. Zo ontstaat de merkwaardige konstruktie dat vakinhouden moeten worden aangeleerd middels een *gesimuleerde werksituatie*; bijvoorbeeld het beoordelen van voedingswaarde niet als algemene vaardigheid, maar voor een huishouden met een infunctionele huishoudvoerende.

De werkgroep hecht er waarde aan dat uitdrukkelijk aandacht wordt besteed aan het beleven van de gesimuleerde werksituatie. De tijd in het programma is hiervoor ontoereikend. Het programma voor de kleinhuishouding beslaat in het voorstel \pm 27 weken, voor groothuishouding en bedrijven zijn nog geen voorstellen gedaan.

In de afgelopen tien jaar is op veel plaatsen – ook bij de Nieuwe Lerarenopleidingen – ener-

giek gewerkt aan de vormgeving van het vak huishoudkunde, een vak met veel maatschappelijk relevante doelstellingen. Zo leren mensen door dit vak de vaardigheden die nodig zijn zichzelf en anderen te verzorgen, zij ontvangen konsumentenonderwijs, leren informatie te verwerken, kwaliteit te beoordelen, reclame doorzien. Zij leren hun beschikbare budget te besteden, kiezen uit mogelijke alternatieven voor voeding en woonsituatie, zij leren plannen en organiseren. Huishoudkunde levert een bijdrage aan roldoorbrekende opvattingen over huishoudelijke arbeid en opwaardering van deze arbeid.

In brede kring groeit de overtuiging dat huishoudkunde een vak is waaraan in het gehele voortgezet onderwijs aandacht moet worden gegeven⁸).

In het voortgezet onderwijs tekent zich op dit moment echter de volgende ontwikkeling af. In de onderbouw is het vak huishoudkunde al voor een groot gedeelte opgegaan in Algemene Technieken; een vak met geheel andere doelstellingen, met name geschikt voor scholengemeenschappen.

De tendens tot fusie van LHNO-scholen met andere vormen van LBO/LAVO zal zich in de komende jaren versneld voortzetten. Hiermee is de mogelijkheid om huishoudkunde aan 12-14 jarigen te leren goeddeels verdwenen.

Als de plannen van de werkgroep huishoudkunde doorgaan, zal het vak in de bovenbouw van het LHNO geheel in de context van beroepssituaties aangeleerd worden. Ruimte om huishoudkunde te leren als waardevol vak voor de ontwikkeling van de leerling zelf, dreigt nu zelfs in het LHNO te verdwijnen, en vervangen te worden door specifiek beroepsgerichte leerinhouden, die deels uit andere vakken en opleidingen worden gehaald.

Konklusies en aanbevelingen

Onderwijssysteem en arbeidssysteem vormen autonome structuren welke zich onafhankelijk van elkaar ontwikkelen. De relaties tussen beide systemen zijn complex. Bij de toewijzing van functies wordt niet alleen geskreend op opleidingen, maar ook op andere kenmerken zoals leeftijd, sekse en etnische afkomst. Er bestaan hele sectoren waar deze laatste kenmerken doorslaggevend zijn. Als voorbeeld hiervan kan het volgende worden aangehaald: Het is een empirisch feit dat de arbeidsmarkt en loonpositie van vrouwen vergeleken met die van mannen in het algemeen zwak is. Vrouwelijke arbeiders werken gemiddeld op een lager funktieniveau dan mannelijke arbeiders, gegeven een zelfde opleidingsniveau⁹).

Het is een misvatting te menen dat door veranderingen in een curriculum ongelijkheid in het arbeidssysteem ongedaan zou kunnen worden gemaakt. Het is bekend dat de vaardigheden die nodig zijn voor lagere functieniveaus in het algemeen binnen veertien dagen op de werkvloer kunnen worden aangeleerd. Voorts is bekend dat personen met een brede opleiding in het geval van werkloos zijn meer kansen hebben op werk dan degenen met een zeer specifieke opleiding¹⁰).

In het bovenstaande zijn argumenten aangedragen die pleiten tegen het uitgaan van beroepssituaties bij het ontwikkelen van werkplannen; deze argumenten zijn ontleend aan:

- de complexe relatie tussen onderwijssysteem en arbeidssysteem
- de sociale en pedagogische functie van het onderwijs
- de doelstellingen van het vak huishoudkunde.

Profileren van de bovenbouw van het LHNO kan een goede zaak zijn, omdat leerlingen een beter zelfbeeld verkrijgen en meer zicht op hun eigen situatie. Het vak huishoudkunde biedt uitstekende mogelijkheden om hiertoe bij te dragen, gezien de doelstellingen zoals hierboven aangehaald. Het verdient aanbeveling dit vak in de bovenbouw van het LHNO sterk te maken in de plaats van het te laten veranderen op oneigenlijke gronden.

Noten

¹) Wijzigingen van het LBO/LAVO en het eindexamenbesluit LBO".

Ministerie van onderwijs en wetenschappen, 28-08-1981.

²) Eerste concept-tussenproduct van de werkgroepen gezondheidskunde, huishoudkunde, textiele vormen. Utrecht, juli 1982.

³) Een eerste aanzet tot een nieuwe inhoud van het vak huishoudkunde beroepsvoorbereidend. Algemeen Pedagogisch Studiecencentrum. Amsterdam, februari 1983.

⁴) Concept Tweede-tussenproduct van de werkgroepen gezondheidskunde, huishoudkunde, textiele werkvormen. Utrecht, november 1983.

⁵) B. AHAMED and M. BLAUG: The practice of manpower forecasting. Amsterdam 1973.

⁶) J. J. VAN HOOFF en J. DRONKERS: Onderwijs en arbeidsmarkt. Deventer 1980.

⁷) Ontwikkelingen in de bovenbouw van het LHNO. Voordracht door L. PIERIK, K. P. C. Den Bosch 1984.

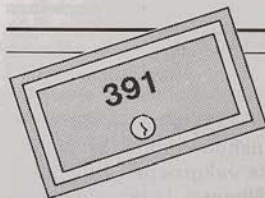
⁸) J. VAN KEMENADE in NRC Handelsblad 17-02-1983.

⁹) F. HUYGENS, B. RIESEWIJK, G. Coonen: De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in Nederland. Den Haag 1983.

¹⁰) Onderzoeksresultaten op basis van „Databasestand Mobiliteit“. Betreffende gegevens zijn in 1983 door I.V.A. en C.B.S. verzameld (niet gepubliceerd project K.H.T.).

Korrespondentieadres

Drs. P. van Wezel-Krijnen, Moller Instituut, Sportweg 10, 5037 AC Tilburg.

Het vak „arbeidsactiviteiten“

In VHN-Informatief, themanummer 1, heb ik een oproep geplaatst voor een gedachtenwisseling met potentiële arbeidsactiviteitendocenten over de inhoud van het vak, de bijscholingsmogelijkheden enz. Ik heb hierop nog geen reactie ontvangen, maar misschien is dat ook niet meer nodig. Het Christelijk Pedagogisch studiecencentrum organiseerde op 6 en 7 september j.l. een conferentie met als thema: „Arbeidsactiviteiten in de AB-opleiding“. Een verslag van deze nuttige en leerzame conferentie zal gepubliceerd worden in AS, maandblad activiteitensektor.

Onderwijsbevoegdheid MDGO

Op pagina 8 in bovengenoemde Informatief heb ik de cirkulaire van O&W C 840104 DI/SC/CO 13.794 besproken. Terecht kreeg ik een reactie op het feit dat ik uit deze cirkulaire de (verkeerde) konklusie trok dat een docent huishoudkunde bevoegd is voor het vak „koken en serveren“ in de opleiding MDGO-CCD. Alleen huishoudkunde docenten, die overgangsrechtelijk de bevoegdheid voor dit vak hebben verworven, mogen „koken en serveren“ geven. Wie bijvoorbeeld nog moet afstuderen krijgt geen bevoegdheid. Jammer...

Gerda Morie